

РАЗВІЦЦЁ СЯРЭДНЯЙ СПЕЦЫЯЛЬНАЙ ПЕДАГАГІЧНАЙ АДУКАЦЫІ Ў САВЕЦКАЙ БЕЛАРУСІ Ў 20-Х ГГ. ХХ СТАГОДДЗЯ

А.М. Каспяровіч, Н.У. Каспяровіч

Важнейшай часткай новай сістэмы адукацыі, якая фарміравалася ў 1920-я гады ў Савецкай Беларусі, сталі педагагічныя сярэднія спецыяльныя навучальныя ўстановы. Іх сетка пачала будавацца як на базе навучальных устаноў, што існавалі на тэрыторыі Беларусі ў дарэвалюцыйны час, так і шляхам стварэння новых педагагічных навучальных устаноў такога тыпу.

Да 1917 года на Беларусі працавалі 3 мужчынскія і 4 жаночыя настаўніцкія семінарыі [1; с. 37]. З усталяваннем савецкай улады асноўным і новым для Беларусі тыпам сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў стаў тэхнікум. Названыя навучальныя ўстановы павінны былі даваць сярэдняю ўсеагульную і спецыяльную адукацыю. Назва «тэхнікум» больш падыходзіла да сярэдніх тэхнічных навучальных устаноў, але працяглы час так называліся не толькі тэхнічныя сярэднія спецыяльныя школы, а таксама і педагагічныя, медыцынскія, гандлёвыя, музычныя і іншыя ўстановы, што давалі сярэдняю спецыяльную адукацыю.

На працягу першай паловы 20-х гадоў ХХ стагоддзя ў Савецкай дзяржаве ішло вызначэнне партыйнымі і дзяржаўнымі органамі месца і ролі сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў у агульнай сістэме адукацыі. Існавалі нават прапановы зусім ліквідаваць сярэдняю спецыяльную адукацыю, пакінуўшы толькі вышэйшую і сярэдняю. Абмяркоўваліся і разглядаліся розныя падыходы ў вызначэнні ролі тэхнікумаў у падрыхтоўцы кваліфікаваных кадраў для народнай гаспадаркі, асветы і культуры.

Пачаткам працы ў гэтым накірунку можна лічыць пастанову калегіі Галоўпрафадукцыі РСФСР, якая 16 ліпеня 1920 года зацвердзіла «Положение о техникумах». Названы дакумент меў дачыненне і да беларускіх тэрыторый, што ўваходзілі ў той час у склад Расійскай Федэрацыі. Ім пэўны час кіраваліся і беларускія органы народнай адукацыі. Згодна з прынятай пастановай тэхнікумы з'яўляліся навучальнымі ўстановамі, што павінны былі даваць веды ў пэўнай спецыяльнасці асобам, якія прайшлі не менш 2 гадоў навучання ў школе II ступені ці атрымалі спецыяльную падрыхтоўку, а таксама рабочым, якія «па свайму развіццю паспяваюць за курсам» [2; с. 35].

На падставе Палажэння 1920 года пачалі ўтварацца дзённыя і вячэрнія тэхнікумы. Працягласць навучання ў дзённых тэхнікумах была вызначана ў 4 гады, а ў вячэрніх тэхнікумах – 6 гадоў.

Але, як паказвае аналіз названага «Положения о техникумах», яно не з'яўлялася вельмі дасканалым. Так, не было вызначана, да якога тыпу навучальных устаноў адносіцца тэхнікум, недакладна было акрэслена месца тэхнікума ў сістэме асветы, кантынгент тых, хто меў права паступаць у тэхнікумы. Палажэнне не магло ў поўнай меры працаваць, бо не было адзінства ў сістэмах народнай асветы савецкіх рэспублік, у іх існавалі розныя падыходы да месца і ролі тэхнікумаў у сістэме адукацыі.

У 1921 годзе Наркамат Асветы ССРБ адмовіўся ад дзевяцігадовай школы і перайшоў да пераводу школ рэспублікі на сямігадовы тэрмін навучання. На V з'ездзе КП(б)Б у 1921 годзе было зацверджана рашэнне аб стварэнні сямігадовай працоўнай школы як асноўнага звяна агульнай адукацыі. Сямігадовая школа ў Савецкай Беларусі з гэтага часу ахоплівала дзяцей ва ўзросце ад 8 да 15 гадоў і рыхтавала іх да прафесійнай адукацыі ў 4-х гадовых тэхнікумах [3; с. 33].

Стварэнне шырокай сеткі сярэдніх спецыяльных педагагічных устаноў тыпу «тэхнікум» і адвядзенне ім ролі звязочкага звяна паміж ВНУ і сямігодкамі было мерай правільнай ва ўмовах аднаўлення гаспадаркі. У тэхнікумах можна было больш хутка, чым у ВНУ, вырашаць задачу падрыхтоўкі значнай колькасці кваліфікаваных спецыялістаў для устаноў адукацыі. Акрамя таго, арганізацыя і стварэнне ўмоў для працы тэхнікумаў былі звязаны з меншымі матэрыяльнымі затратамі. Улічвалася і тое, што тэхнікумы было лягчэй забяспечыць кадрамі выкладчыкаў і навучэнцамі.

Пачынаючы з 1920 года, ў Савецкай Беларусі ішла напружаная праца па стварэнні сістэмы народнай адукацыі. Вынікам доўгіх гадоў пошукаў, эксперыментавання і разважанняў было усталяванне ў Беларусі вышэй названай

сістэмы народнай адукацыі, што было замацавана ў «Палажэнні аб Адзінай працоўнай школе БССР», зацвержанай СНК БССР 3 лютага 1926 года [4; с. 309]. Згодна з гэтай пастановай тэхнікум стаў асноўным тыпам сярэдняй спецыяльнай адукацыі, канчаткова былі вызначаны яго статус і месца ў сістэме народнай адукацыі.

Кіраўніцтва сеткай устаноў сярэдняй спецыяльнай адукацыі ў 20-х гадах ажыццяўляў Народны камісарыят асветы. Непасрэдна спрамай сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў займаўся адзін з аддзелаў НКА – аддзел Галоўпрафадукцыі.

Сетка сярэдніх спецыяльных педагагічных навучальных устаноў Савецкай Беларусі пачала фарміравацца адразу пасля заканчэння польска-савецкай вайны і пераходу да мірнага жыцця. Так, увосень 1920 года адчыніў свае дзверы для навучэнцаў педагагічны тэхнікум у Ігумене [5; с. 4]. У 1921–1922 навучальным годзе да яго далучыліся яшчэ восем, з якіх чатыры былі адчынены ў Мінску, па аднаму ў Барысаве, Мазыры, Бабруйска і Петрыкаве [6; с. 333]. У названы перыяд педагагічныя тэхнікумы складалі амаль што палову ад агульнай колькасці ўсіх тэхнікумаў рэспублікі. Але адчыненія стыхійна тэхнікумы, без плану, не ўсе яны былі жыццяздольнымі ў тагачасных цяжкіх матэрыяльных умовах. Таму, з-за недахопу памяшканняў, належнага абсталявання, дастатковай колькасці падрыхтаваных выкладчыкаў ужо ў канцы 1922 года былі зачынены Мінскі, Ігуменскі, Мазырскі, Петрыкаўскі, Барысаўскі педагагічныя тэхнікумы [7; с. 43–44]. У сувязі з недахопам сродкаў кіраўніцтвам краіны былі прыняты рашэнні аб скарачэнні сеткі сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў і пераводзе часткі з іх на гаспадарчы разлік, самаабкладанне, уводзілася плата за навучанне. У мэтах кантроля за развіццём сеткі сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў прэзідыум ЦВК БССР 24 студзеня 1922 года прыняў рашэнне аб забароне адкрыцця новых тэхнікумаў без папярэдняй санкцыі ЦВК або СНК рэспублікі [8; с. 67].

У 1924 годзе адбылося першае ўзбуйненне тэрыторыі БССР, у выніку чаго ў распараджэнне Наркамата асветы былі перададзены навучальныя ўстановы Галоўпрафадукцыі РСФСР, якія знаходзіліся на тэрыторыі 15 паветаў Віцебскай, Гомельскай і Смаленскай губерняў, далучаных да рэспублікі. Сярод 17 «новых» тэхнікумаў былі 7 педагагічных: Рагачоўскі, Магілёўскі, Віцебскі, Віцебскі яўрэйскі, Полацкі, Мсціслаўскі і Аршанскі [1; с. 180].

У наступным 1924/25 навучальным годзе колькасць тэхнікумаў і студэнтаў у іх была паменшана. Змены ў сетцы педагагічных тэхнікумаў былі звязаны з тым, што іх колькасць яўна не адпавядала сродкам рэспублікі, яе патрэбам у кваліфікаваных кадрах. Неабходна было ўпарадкаваць сетку тэхнікумаў, ліквідаваць навучальныя ўстановы, якія мелі вельмі слабую матэрыяльную базу, і аб'яднаць навучальныя ўстановы аднаго і таго ж профілю, каб пазбегнуць паралелізму ў працы навучальных устаноў. У выніку рэарганізацыі быў зачынены педагагічны тэхнікум у Мсціслаўлі, Аршанскі педтэхнікум быў аб'яднаны з Віцебскім, Бабруйскі з Рагачоўскім [4; с. 12].

З цягам часу стала відавочна немэтазгоднасць закрыцця шэрагу тэхнікумаў. Правядзенне ўсеагульнага абавязковага навучання, павелічэнне колькасці школ патрабавалі пашырэння маштабаў падрыхтоўкі настаўнікаў. Таму было вырашана адкрыць новыя педтэхнікумы і аднавіць раней існаваўшыя. Так, у 1925/26 навучальным годзе былі адчынены педтэхнікумы ў Полацку і Мазыры. У канцы 1926 года Савецкай Беларусі былі перададзены Гомельскі і Рэчыцкі паветы, а ў іх складзе два педтэхнікумы ў Гомелі – беларускі і яўрэйскі [9; с. 45]. Бюро ЦК КП(б)Б у ліпені 1927 года паставіла адкрыць педтэхнікум у Каліненскай акрузе. У лістападзе 1928 года быў зноў адчынены Мсціслаўскі педагагічны тэхнікум [8; с. 96]. У 1927–1928 навучальным годзе сетка устаноў сярэдняй педагагічнай адукацыі папоўнілася за кошт адчыненых у гэтым годзе Слуцкага і Лепельскага педтэхнікумаў. У 1929 годзе да іх далучыўся адчынены ў Мінску дашкольны педтэхнікум [7; с. 61].

Павелічэнне колькасці школ, правядзенне ўсеагульнага абавязковага навучання патрабавалі павелічэння маштабаў падрыхтоўкі настаўнікаў. Колькасць педтэхнікумаў з 1925 года па 1929 год павялічылася з 10 да 17 устаноў, а кантынгент вучняў у іх узрос з 2028 да 3525 чалавек. Створаная сістэма сярэдніх спецыяльных педагагічных навучальных устаноў на працягу 20-х гг. рыхтавала настаўнікаў для 4-х гадовых беларускіх школ і школ нацыянальных меншасцей краю – яўрэйскіх, польскіх, рускіх, літоўскіх і латышскіх. Дзякуючы шырока разгорнутай сетцы педтэхнікумаў, БССР першай з саюзных рэспублік уяла ўсеагульнае пачатковае навучанне. У 1920-х гг. было падрыхтавана 6614 настаўнікаў [10; с. 67]. Педагагічныя тэхнікумы, створаныя ў 20-х гг. XX ст. сталі асновай для далейшага разгортвання педагагічнай адукацыі ў наступныя дзесяцігоддзі.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Новик, Е.К. Формирование кадров народного образования Белоруссии (1917 – 1941) / Е.К. Новик. – Минск: Наука и техника, 1981.
2. Профессионально-техническое образование // Вестник Народного комиссариата просвещения ССРБ. Минск, 1921. № 2. – С. 35.
3. Просвещение и партия. Народное просвещение и задачи партии: Тез. Принятые ЦБ: к X-й конференции КПБ // Вестник Народного Комиссариата Просвещения С.С.Р.Б. – 1921. – № 1. – С. 33–35.
4. Коммунистическая партия Белоруссии в резолюциях и решениях съездов и пленумов ЦК: В 2 т. – Минск: Беларусь. – 1983 – 1984.: 1918–1927 гг. – Т.1. – 1983.
5. Ад рабочага тэхнікума да палітэхнікума // Чырвоны тэхнік. Мн., 1929. – С. 5 – 9.

1. Народное образование в СССР. 1917–1967 / под ред.: М.А. Прокофьева, П.В. Зимина, М.Н. Колмаковой и др. – Москва: Просвещение, 1967.
2. Сцяпура, Зм. Становішча асветы і культурная пяцігодка БССР / Зм. Сцяпура // Асвета. – 1929. – № 11–12. – С. 46–63.
3. Культурное строительство в БССР. Статистический сборник. – Минск: Изд-во УНХУ БССР, 1940.
4. Лысоў, С. Праблема кадрў і яе вырашэнне / С. Лысоў // Асвета. – 1929. – № 11 – 12. – С. 38–46.
5. Культурное строительство в БССР. Статистический сборник. – Минск: Изд-во УНХУ БССР, 1940 – С. 67.